

PAPERS DE LA COSTERA

Nº 3 i 4 Xàtiva. Juliol 1986
Associació d'Amics de la Costera

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	5
ECONOMIA I SOCIETAT	7
L'ESPAI SUBREGIONAL I LA COMARCA DE LA COSTERA	
<i>Pep Sorribes i Voro Verger</i>	9
L'ECONOMIA DE LA COSTERA: UNA REALITAT EQUILIBRADA I DINÀMICA	
<i>Emèrit Bono, J.A. Tomàs Carpi i Amat Sánchez</i>	17
EL FORN DE VIDRE DE «LA CIUDAD DE SAN PHELIPE»	
ADMINISTRACIÓ VERSUS INDÚSTRIA	
<i>Marià González Baldoví</i>	27
HISTÒRIA I GEOGRAFIA	37
LES VISITES PASTORALS DE XÀTIVA:	
INSTITUCIONS ECLESIASTIQUES I RELIGIOSES	
<i>Vicent Pons Alós</i>	39
GEOGRAFIA FÍSICA DE MOIXENT	
<i>Joan Antoni Talens Mollà</i>	53
PÉREZ BAYER A XÀTIVA	
<i>Germán Ramírez Aledón</i>	61
SOBRE DUES INSCRIPCIONS ÀRABS DE XÀTIVA	
I EL PSEUDOARABISTA ESCOLANO	
<i>M.^a del Carme Barceló Torres</i>	73
APORTACIONS A L'ESTUDI HISTÒRIC I TÈCNIC DE LA FILA DE PLA	
<i>Marià González Baldoví</i>	81
ART, ARQUITECTURA I URBANISME	91
XÀTIVA I LA TRANSICIÓ PROFESSIONAL EN L'ARQUITECTURA	
DEL SEGLE XVIII AL PAÍS VALENCIÀ	
<i>Julià Esteban i Chapapria</i>	93
LA INSCRIPCIÓ DESTRUÏDA DEL RETAULE DE CERÀMICA	
DEL CARRER DE NOGUERA	
<i>Marià González Baldoví</i>	105
DESCRIPCIÓ I HIPÒTESI AL VOLTANT DE LA PICA HISPANO-ORIENTAL	
DEL MUSEU DE XÀTIVA	
<i>Carles Sala Benimeli</i>	111
TEXTS I DOCUMENTACIÓ	123
EL MOTÍ DE 1691 CONTRA ELS FRANCESOS	
<i>Marià González Baldoví</i>	125

LA INSCRIPCIÓN DESTRUIDA DEL RETAULE DE CERÀMICA DEL CARRER NOGUERA

Mariano González Baldoví

Juliol 1982

En la casa número 10 del carrer de Noguera de Xàtiva existeix un gran retaule ceràmic de l'últim rococó, del qual no ha estat trobada encara cap documentació coetània. Passant per alt la seua anàlisi estètica, tècnica, iconogràfica, simbòlica i la datació, que no tractarem en aquest treball, ens dedicarem a l'estudi d'una inscripció, a primera vista il·legible, que hi ha en la part inferior dreta.

La inscripció fou realitzada en quatre rajoles i presenta considerables desperfectes i mutilacions, probablement fets amb el propòsit de destruir-la per a impedir la seua lectura. Segons publicà Sarthou en l'"*Almanaque de las Provincias*" de 1940, en agost de 1936 el retaule fou desmuntat per a preservar-lo. El 26 d'agost de 1939 Ana Artigues, propietària de l'edifici en la façana del qual estava el retaule, entregava a l'Alcalde-President de la Gestora Municipal un document holografiat pel qual en feia cessió onerosa, "a condición de que sea colocada esta obra de arte en el mismo lugar tradicional en que siempre estuvo y no en un sitio distinto, y que corran de cuenta del municipio los gastos de su colocación inmediatamente o de su restauración cuando haya posibilidad de ello...".

El fet que la delicada i complexa tasca de recompondre correctament les nombroses peces fora duta a terme al setembre, en el lloc de la inscripció, sembla indicar que aleshores ja n'era il·legible. Tanmateix, hi ha dues rajoles, l'intercanvi de les quals és d'una feixuguesa inexplicable, atès que clarament indiquen el

principi i el final del rètol. Parle dels assenyalats amb els números 1 i 2 de la figura annexa, en què els de la cartel·la sobre la qual van les lletres s'enrotlla a esquerra i dreta, simulant un paper o pergamí. De tota manera, en les pàgines que segueixen, raonarem la interpretació de cada signe deteriorat i perdut, fins concloure i identificar el correcte, possibilitant així la lectura completa d'aqueixa inscripció.

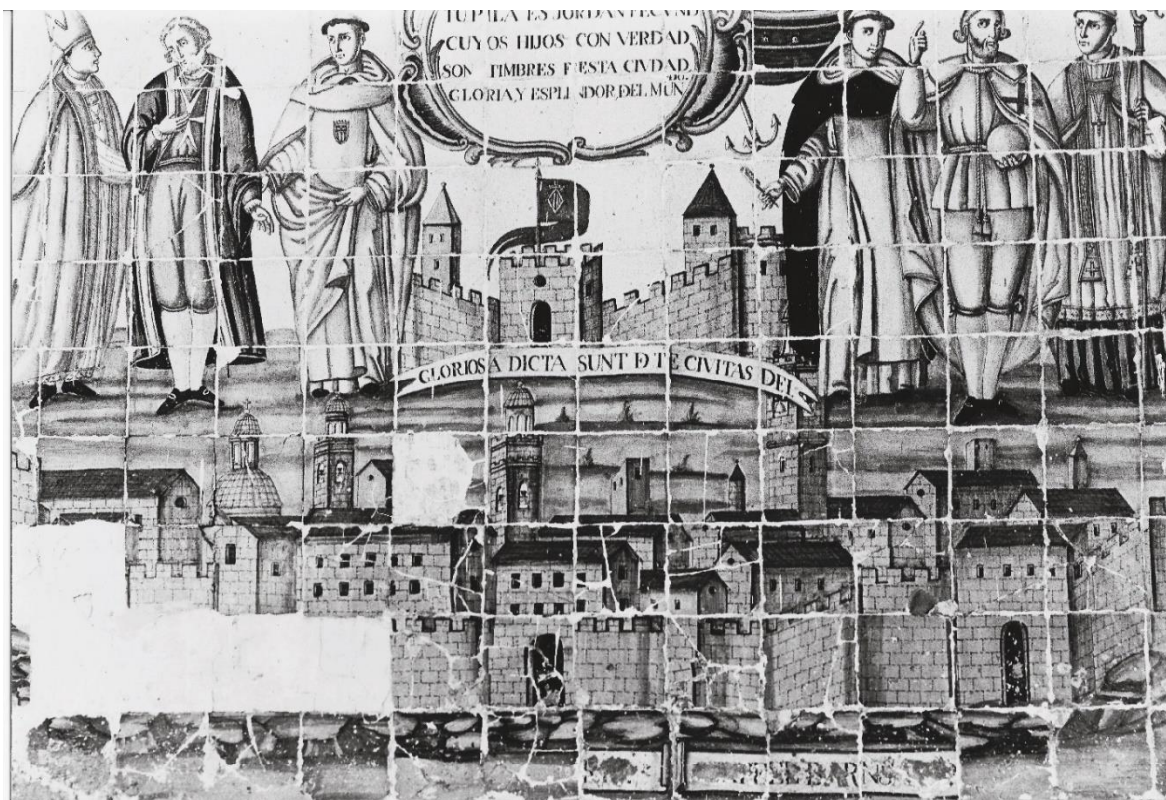
METODOLOGIA DE TREBALL

Per a procedir a l'estudi dels signes, es prengué el negatiu d'una fotografia de la inscripció, ampliant-lo a unes dimensions adequades i després es calcà sobre un paper, tant els restes de les lletres conservats com els contorns dels crostaparats. En l'escala triada, cada rajola està dibuixada a 1/4 de la seua dimensió real, prou per a que es delimitassen amb nitidesa els detalls.

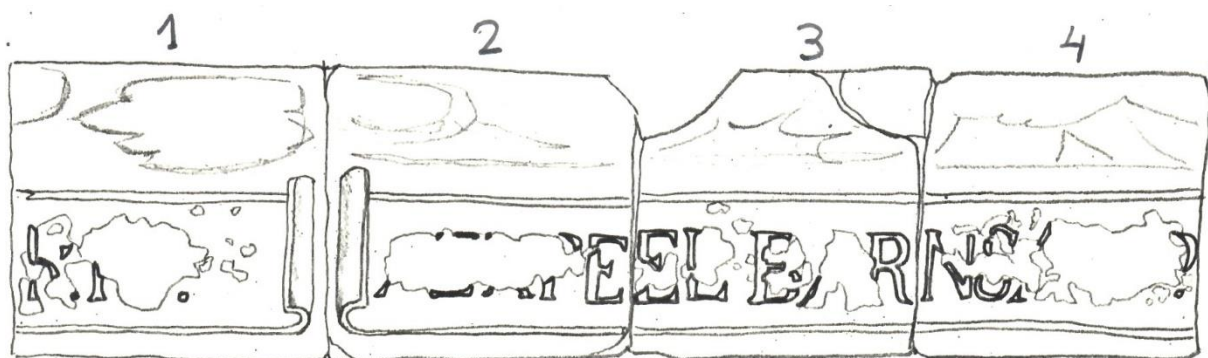
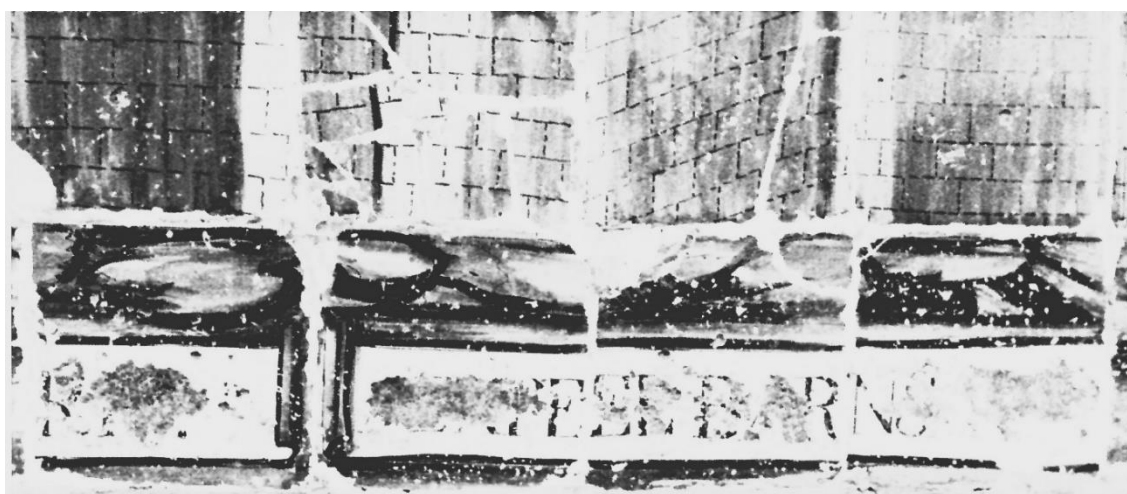
De les tres llengües en què podia estar la inscripció, castellà, valencià i llatí, escollírem la primera com a hipòtesi de treball, i suposàrem que estava completa, encara que amb les peces canviades de lloc. Es va amidar després l'amplària dels caràcters existents, que són del tipus anomenat lletra capital romana, per a poder calcular quantes caràcters cabrien en els espais perduts. S'observà, a més a més, que, tret de la rajola núm. 1, en el centre de la qual hi ha un

Retaule ceràmic del carrer Noguera. Foto JMC. 1981

Detalls part inferior del retaule. Fotos JMC. 1981

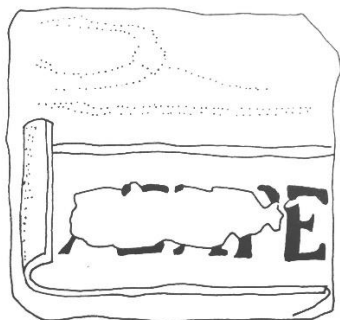
Calc de la inscripció destruïda, fet per Vicent Martínez Segrelles

punt final, quedant així la resta en blanc perquè havia conclòs la frase, en les altres s'ocupà tot l'espai. Per això, el nombre de signes havia de ser de cinc en cadascú, segons les mides preses. En la rajola tercera era perceptible la separació entre dues paraules. Per últim, ens auxiliarem amb un alfabet complet del mateix tipus de lletra que usà l'artesà, que ens permetera, per comparació, d'interpretar els trets conservats, identificant-los amb determinats signes i exclouent-ne la resta.

ESTUDI DE LES RAJOLES

És evident que la rajola en què s'inicia la inscripció és la núm. 2 de la figura, atès que la voluta de la cartel·la s'enrotlla cap a la nostra dreta. Comencem, doncs, per aquesta.

Rajola núm. 2 (primera en la seqüència de lectura)

Esperem trobar cinc signes, dels quals només és il·legible a simple vista l'últim, una E. Vegem els altres.

De la lletra que inicia la inscripció queda la part inferior esquerra. És un tret recte amb una inclinació aproximada de 60° que només pot correspondre a una A, doncs en la X l'angle seria inferior, en creuar-se els trets en un punt més baix.

En el segon signe s'han conservat dos trets horitzontals rectes, el més alt i el més baix. Únicament hi ha dues lletres d'aquestes característiques, la E i la Z, però no podem decidir-nos per l'una o l'altra sense desxifrar abans la següent.

El tercer signe té dos trets inclinats, amb un angle de trobada inferior al primer, que era una

A. Prolongant-los es trobarien a una distància menor, just a la meitat de l'altura de la lletra, disseny que correspon a la X. Aclarit aquest punt, podem assegurar que l'anterior no és una Z, ja que donaria la seqüència:

A Z X

sense sentit en castellà, en formar un grup fònic impronunciable. Per tant, el signe desaparegut parcialment entre la A i la X, és la E.

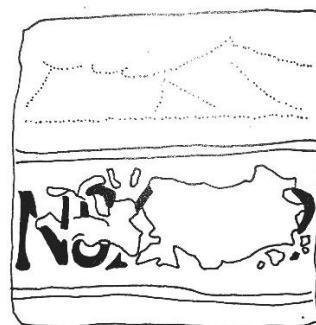
En el quart espai hi ha restes d'un tret vertical i altre corbat a la part superior dreta, estructura que comparteixen la B, la P i la R, però atès que el vidriat de la part inferior dreta es conserva intacte i està en blanc, de les tres no hi ha dubte que era una P.

En l'últim lloc hi ha una E perfectament llegible. Si ordenem de manera correlativa els signes desxifrats fins el moment en aquesta rajola, ens quedarà així:

A E X P E

Sorgeix aleshores el problema de triar la peça que li seguia en l'ordre de col·locació. Rebutjat el núm. 1, ja s'han donat les raons que demostren que ocupava l'últim lloc, hem de triar entre el 3 i el 4. Un ràpid examen ens permet desestimar el 3, perquè comença per E, signe que, posat tot seguit del darrer de l'anterior rajola, altra E, no completa cap paraula castellana. Hem de fixar-nos, aleshores, en el núm. 4.

Rajola núm. 4 (segona en la seqüència de lectura)

Les dues primeres lletres, N i S, no precisen gran esforç d'interpretació. Va tot seguit un crostaparat que feu desaparèixer dos signes parcialment i l'altre en la seua totalitat.

Del tercer signe queda un tret similar al primer de la primera rajola, és a dir, un tret recte i inclinat. El mateix raonament emprat en aquell cas ens porta a la conclusió que es tractava d'una A.

Ometent ara l'examen de la quarta lletra, inexistent, ens fixarem en la cinquena i darrera d'aquesta rajola, un tret corb i bombat cap a la dreta, d'altura igual a la totalitat de la lletra, només pot pertànyer a una D.

Concloso aquesta peça, encara que sense haver pogut aplicar el mètode comparatiu en el quart signe, per estar destruït, podrem, tanmateix, salvar el buit deduint-hi quina lletra manca, si escrivim les nou ja interpretades que en resten:

A E X P E N S A - D

El crostaparat que va fer desaparèixer per complet la lletra que busquem no impedeix d'assegurar, sense cap mena de dubtes, que era una S, ja que només ella completa la paraula amb significat. Allò ens permet, a més, de separar dues paraules i la primera lletra de la tercera:

A E X P E N S A S - D

Rajola núm. 3 (tercera en la seqüència de lectura)

És el millor conservat. Els tres primers signes, la E, la L, la B, i l'últim, la R, no presenten problemes de lectura. El quart fou picat, però de manera tan ingènua que no tingueren la precaució de dissimular els contorns. Per això, salta a la vista que hi hagué escrita una A. Per l'altra part, entre la L i la B hi ha una separació un poc major que entre la resta de les lletres, la qual cosa indica que pertanyen a paraules distintes. Aquesta tercera rajola deia:

EL BAR

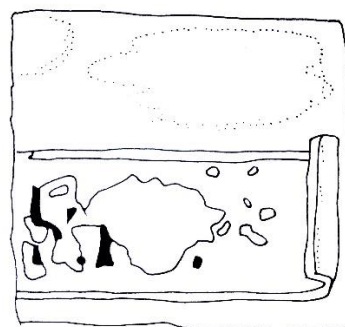
i unida a les anteriors ja podem llegir:

A E X P E N S A S DEL BAR

Rajola núm. 1 (quarta i última de la seqüència de lectura)

Aquesta última tingué només tres caràcters i un punt final que donava per conclosa la frase; el missatge que encarregaren a l'artesà per a perpètua memòria, i que una mà anònima destruï.

La primera lletra, encara que amb esportells, no és difícil d'identificar-la amb una R. Després hi ha un tret recte i vertical, al qual li falta la part superior. Repassat l'alfabet, el fragment podria

ser de les següents lletres: F, H, I, M, N, P i T, però tenint en compte que de dues lletres que li precedeixen són consonants, únicament poden anar seguides d'una vocal, la I.

Hi ha, finalment, una gran mancança que esborrà el caràcter final, el qual quedaria indesxifrable si no hagués estat perquè, comptant ja amb la resta de la inscripció, únicament la vocal O dona sentit a la incompleta paraula BARRI. Ordenant definitivament les quatre rajoles de que consta la inscripció, i tenint en compte els arguments anteriors, llegirem:

A E X P E N S A S DEL BARRIO

Amb la qual cosa queda desvetllat indubtable i irrefutablement que el monumental retaule dedicat a la Verge de la Seu no es deu a la munificència d'un particular, gremi o confraria, sinó que fou encarregat i pagat pels veïns de la zona en què s'ubica.

No quedaria, creiem, prou clar l'abast d'aquesta frase sense acabar aquest treball amb unes breus consideracions sobre la paraula "barrio", que en els nostres dies pot tenir un significat desdibuixat i indefinit, ja que la majoria de les vegades en manquen d'un estatus administratiu. No era així a la Xàtiva del segle XVIII. Tota la documentació civil i eclesiàstica,

que podeu consultar-se tant en els arxius com en la copiosa bibliografia de Sarthou, distingeix, des de poc després de la reconquesta, quatre districtes administratius, anomenats barris o quarters, els límits dels quals gairebé invariables, coincideixen aproximadament amb les demarcacions territorials de les parròquies. El seu valor era fiscal i electoral:

- Barri del Mercat, des del Portal de Cocentaina dins el carrer d'En Gai.

- Barri de la Ciutat, des d'aquella a la del Canonge Cebrià.

- Barri de les Barreres, de la Plaça de la Bassa a la de Sant Jaume.

- Barri o raval de Sant Joan, incorporat al municipi en el segle XVII.

En el context històric en què s'encarregà el retaule del carrer de Noguera, la paraula "Barrio" significava i identificava la zona urbana central que abastava des de la Costa a l'Albereda i de l'absis de la Seu a la Porta de Santa Tecla.